

תיאטרון האינקובטור

"הטרגדיה של מקבת"

עיבוד חדש על פי המחזה של ויליאם שקספיר, בבימוי עמית אולמן ובביצוע להקת התיאטרון ב"צוותא" תל אביב

מהו תיאטרון? אומר סמואל בקט: קבוצה של אנשים העומדים על צוקים, ולמטה ים סוער ובו טובע זועק לעזרה, אבל השחקנים לא יכולים להושיט עזרה - הם השחקנים.

הרב מנחם פרומן אמר פעם שהתיאטרון - כלומר השחקנים והקהל כאחד, כשהוא טוב - מתגבר על הגרויטציה במשך שעה וחצי. מכל מקום נחוצה מידה של נאיביות להסכים ללכת שולל אחרי האמת השלמה של הבמה, של שירת התיאטרון המרברת את גורלותיהם של אנשים מְזַמְנִים רחוקים, ממקומות רחוקים, כגון הטרגדיה של מקבת. ואולי אני נאיבית, אך מזמן לא צפיתי בעוצמה כזו של התרחשות בימתית, שהשכיחה ממני מציאות כדי להאיר אותה על הבמה.

דלות האמצעים הבימתיים, תלבושת כמעט אחידה של רוב השחקנים, ועוד כמה אביזרים נחוצים המייצגים כס מלכות, חדר ארמון, מטילה על המילים את עיקר ההתרחשות הדרמטית של סיפור הטרגדיה של מקבת לפי שקספיר.

"מילים זה הכל" אומר מקבת למקדאף לקראת סיום המחזה: "לחיות, למות לתפוס/ חושך, אור. מילים זה העיקר, חרב, כיסא, זה מקל/ הם כאלה רק בגלל שככה אמרת/ אני בלתי מנוצח בגלל שהמילים נצחיות..."

וברגע זה הוא כמו אלוהים שבדברו יהי אור - והיה אור; יהי חושך ונעשה חושך. כל הבריאה מופיעה ונעלמת במילה, וכך נבנה המופע הזה. מקבת, איש כחונן, חש בכוחן של המילים ומנכס אותן. ואולי יש כאן רמז לעמדתו של המשורר ביחס למילים.

על הבמה הוצג עיבוד מבריק של המחזה בעברית קולחת ושירית, בסגנון מודרני, בתנועות גמישות ואתלטיות, בריקוד, ראפ וספוקן וורד. שילוב הקולות והכלים עיצב את האווירה הקודרת והמפחידה של המחזה. ראויה לשבח גם התאורה המתחכמת של זכי קוואסמה, שמדגישה באמינות את המעברים המתחלפים בין יום ללילה, בין סצנות אינטימיות לסצנות של דרך פתוחה.

השחקנים הלבושים כולם בשחור ובקפטן שמכסה את מחצית פניהם, מתחלפים בתפקידים, למשל דנה יודין בתפקיד ליירי מקבת היא גם ליירי מקדאף, דני שפירא בתפקיד בנקו, רוס ומשרת, יפתח ליבוביץ בתפקיד המלך דנקן הזקן, שומר, נער ג' ורופא. למעט עמית אולמן שנשאר בתפקיד מקבת בלבד.

התחלפות השחקנים מדגישה את היותם ייצוג של מצבים אנושיים, כפי

ששקספיר ועיצב אותם דרך השפה כמובן, והעיבוד מעיד על הבנה עמוקה זו.

אני זוכרת את סרטו של רומן פולנסקי "מקבת", שנעשה ב-1971 בבריטניה, הפקה בסגנון ריאליסטי, עשירה ומרשימה, בין הרבה הפקות שנעשו ל"מקבת", אבל עלי להודות שהגרסה הנוכחית ריגשה אותי הרבה יותר, גם ובעיקר יש להודות, בגלל השפה העברית.

התרגום והעיבוד שעשו עמית אולמן ויתר חברי הלהקה הוא וירטואוזי וקליל כאחד, מלא הומור, חן שירי וקסם, שמציב את התיאטרון במקומו המדויק והאותנטי מאז ומתמיד - במה אחת, בזמן נקוב ומצומצם, כדי לייצג עולם שלם.

זהו מחזה של גברים, על תשוקת שלטון וכוח, שאפתנות גדולה לצד נאמנות ובגידה; מחזה עקוב מרם ואכזרי, שעלילתו - מצביא גבוה בצבאו של דנקן מלך סקוטלנד המתפתה על ידי אשתו לבצע רצח נתעב - ידועה לכל. לכן רצף הפעולות הדרמטיות מוכר לנו מבחינת תוכנו, ובכל זאת הן בלתי צפויות, מפתיעות וראשוניות, בעיקר בגין הריתמוס המהיר והקצבי של ההתרחשויות שמתקיימות אותנו באופן דינמי ונכון, בתנועה, בקול ובאפקטים סביבתיים, כפי צרכיו של הצופה ההיפר אקטיבי בן זמננו - הכל דחוס ומטלטל.

צוות השחקנים מעולה, ובראשם מקבת; אהבתי גם את ליירי מקבת בגילום של דנה יודין; משהו מלכותי איום וחודר בטן יש ברמותה - ובמילים הנהגות בקול עשיר וגמיש, עתיר אפקטים. בין פיתוי נשי מתוק ונכלולי לבין אכזריות נתעבת של אשה תאוות כוח, שמצליחה לשכנע את בעלה מקבת לבצע רצח נפשע. המעמד העוצמתי-ארכיטיפי - מוכר בהיסטוריה של משטרים טוטליטריים. אני נזכרת בליוויה הרצחנית, אשתו של הקיסר אוגוסטוס, או במלכה איזבל, אבל שקספיר מתעמק כאן יותר בטבע האנושי ההפכפך ופחות בפוליטיקה לשמה.

לסיום אני רוצה לציין משהו ייחודי בהפקה זו, והוא מדרשי השמות בעברית של הרמויות המרכזיות - מקבת, בנקו ומקדאף. להלן כמה ציטוטים מהעיבוד המקורי: בתמונה שבה מקבת ובנקו שבים מהמלחמה מנצחים ופוגשים במקום את שלוש המכשפות הזקנות בביצוע של חברות נערים; וזו הברקה בעיני, כי ההיפוך בין הזקנה לנעורים הוא נהדר - בשני המקרים הרמויות הללו שנושאות בשורה הן בשולי האירועים ומחוצה להם ויש בהופעתן איזו הרפתקה קפריזית, לכאורה כמשחק בלבד, של רזע והתגרות -

כל הנערים: מקבת זה מקבת זה מקבת
 א': אוקיי אני עכשיו/ מקבת/ עשוי ללא חת/ חף מחטא/
 איש משפחה מסור ובו בעת/ חסר פחד/ מקבת/ הק' בין המם לב'/
 קו מפריד בין מלחמות לבית/

 כל הנערים: לא ייאמן
 ב': מקבת שם את הב' בבלתי מנוצח כמו אח
 א': היי מקבת
 ג': כן הוא גיבור... אבל המ' של מקבת זה לא מ' של מלחמה או של מטיל מורא זה המ' של מלוכה
 ג': כשמקבת יהיה מלך... כן זה מקבת שעוד עלול להיות מלך/ הוא בהחלט אחד הראויים לכך...

לאחר מכן שואל בנקו את הנערים מה יש להם לנבא גם לו, והם אומרים:
 א': בנקו/ בנקו שם פחות טוב ממקבת.
 שתי אותיות דומות אבל מצלול אחר/
 לוחם אמיץ בנקו אבל בין כה וכה יישאר/ תמיד הסגן הב' של מקבת

"העיר הזאת"

תיאטרון האינקובטור: מחזמר ראפ בלשי
כתיבה ולחנים: עמית אולמן, עומר הברון ועומר
מור; בימוי: עמית אולמן; עיבוד מוסיקלי: עומר מור;
משתתפים יוצרים: דורית ליליין, רוני רוקט, ולהקת
ויקטור ג'קסון
בתיאטרון 'צוותא' תל אביב

מחזה שני בסגנון ראפ וספוקן וורד, שאני צופה בו בהנאה רבה לצד פליאה על הכוח הסוחף והיופי המוזר, הבלתי שגרתי עבורי, שיש לצורה התיאטרלית הזאת. תארו לעצמכם שאתם יושבים מול רופא המשפחה שעליו לבשר לכם את בשורת הקץ - מחלת סרטן בשלבים מואצים - והוא מתחיל לדקלם ולשיר את הבשורה בראפ קצבי מודגש, בסגנון ה'מילה המושרת' (תרגום שלי לספוקן וורד); או שאתם מקבלים הודעה על מותו בתאונה של מישהו יקר או על איזה אסון אחר בקול קצוב ורתמי, בחרוזים פה ושם, ולכסוף אנהה מצמררת. תארו לכם ישיבת ממשלה, שבה ראש הממשלה שר ואומר את דבריו על הסכם הגרעין או החלטת אחרת; אין ספק שזה מצחיק מאוד ברגע הראשון אבל מעורר הזרה וניכור עד דחייה. בקיצור - שערוריה.

הדיקטטורה של הצורה - במקרה שלפנינו המקצב המדוקלם הראפי, ולפעמים היפהפיו וג'אז - היא מאוד נוכחת וכובשת, כוחנית וסוחפת, אבל בעיקר מבודת; היא מעבירה את הדיבור והמילים דרך מעבר מזון מילולי, ומקדיחה את המילים ואת משמעותן בדרך של הדגשת המילים אופן הגייתן השירתית, החזרות הרבות ועוד. התוצאה היא מרקם ייחודי של מרחב זמן חלל רחוס ומהיר, חדש מרענן מאוד ומבודד. כאמור יש בזה משהו משחרר מפני רצינות מכבידה, אווירת 'הבל הבלים' ברוח האמרה הנודעת של קוהלת החכם. ומתחת לכל זה מבעבעת מחאה חברתית אנושית, מחאה מעמדית על זילות החיים, אפסיות האדם, השחיתות הממסדית וניולות הערכים. מבחינה זו אני מוצאת שהמחזה הוא מעין נכד או ניין לפואטיקה של ברטולד ברכט, ו"העיר הזאת", עיר ישראלית בהחלט, רומזת ל"מהגוני" הברכטיאנית, ובצורה מרשימה.

מקורות 'הספוקן וורד' מרחיקים לשירה האפרו-אמריקאית בהארלם, למסורות של טקסים אפריקאיים, ריקודים ושירי נשמה של אמנים שחורים, דרך אמנים אמריקאים, משוררים ומוסיקאים נושאי מחאה, שהשתמשו בסוגה זו. שמו של מרטין לותר קינג מוזכר כמי שהשפיע על אמנות הנאום והדיבור בטכניקה של ספוקן וורד. בצרפת מציינים את ליאו פאררא וסרג' גינזבורג. זה ממש בקיצור רב.

חשוב לציין כי להקת השחקנים כאן מצטיינת בוירטואוזיות רבה בכל תחומי הביצוע הדרמטי - משחק, שירה, דיבור, תנועה, ריקוד, חוש קצב, ועבודת צוות מעולה. העלילה מתרחשת כאמור ב"עיר הזאת" - עיר מושחתת ומנוונת, ומתפרשת על פני כמה ימי חורף אפולוויים. במרכז המחזה רצח כפול, והוא נפתח בהעלמותה של נערה כבת שש-עשרה, אחותה של שרה בנט, שאינה מספרת לג'ו את כל האמת.

"הטרגדיה של מקבת", בתיאטרון האינקובטור

ב': בנקו בנקו/ עם הק' וה-ו' הולך תמיד בקו ישר

ג': בבנקו יש בן

ב': בנקו השמן בבנקו יש לו בן

ג': בנקו לא ימלוך, אולי הבן של בנקו כן/ כן בנקו לא ימלוך אבל שושלת בנקו כן ועוד משהו שלכד את אוזני - דיאלוג מעניין על גבריות ונשיות בין מקבת לליידי מקבת בעברית עכשווית נפלאה ושירית -

ליידי: מילים כמו נמלים/ אוספות משמעויות/ כבודות פי כמה

ממשקל גופן/ בונות ממלכות - שכן רגע מתפרקות/ מתפוררות בחולות, לא חלות/ לא מחוללות/ מה שוות מילים עזות אם הן לא מעזות?

מקבת: לא מעזות? אני מעז לעשות כל מה שגבר מסוגל/

ליידי: גבר! /זאת מילה של גבר?/ מה זה בכלל מילה של גבר?/

מה יש בה ששונה ממילה של אשה? ובכלל אם חילקו את המילים לזכר ונקבה מאוד ברור לאיזה מין שייכת ההבטחה, השבועה, נאמנות, תקווה/ אז מה זה בדיוק מילה של גבר?/ פחה, רעה, שבר, שקר?

גבר עומד במילה כל עוד אין בו את היצר/...

אבל אשה: נאמנות, יציבות, מציאות שאפתנות סובלנות, הכלה / אפילו ה"מילה" עצמה היא ממין נקבה... ומי זה בכלל הכתיב את העיקרון/

שאומר שבשפה יש מין חזק ומין חלש/ שמילה של גבר יש בה ממש/

...זה עיוות של הלשון... צבא שלם צועד אחרי סמוך עלי אחי יהיה בסדר/ מילה שלי זה מילה של גבר...

מקבת: הלוואי ואני הייתי אשה / יכולתי לחכות בבית ולחשוב על משחקי לשון/ בזמן שהגברים מתעסקים באיזו מלחמה טיפשית /.../ ואם הביטוי "זה שלובש את המכנסיים" פירושו הדמות הסמכותית/ הלוואי שכל הגברים בסקוטלנד ילכו עם חצאית/ הלוואי הייתי אשה...